tasághoz hasonlóan – relatív érvényű. De nem szabad elfelejteni, hogy ezek képezték minden hagyományos kultúra bázisát, Keleten és Nyugaton egyaránt. Ez volt az a talaj, amelyből a sokféle szellemi út, a hit és tudás hatalmas fái kinőttek. És bár a feltételek megváltoztak, akinek ilyen jellegű orientációja van, valamit el kell sajátítania mindebből. Hiába foglalkozik a legmagasabb metafizikai tanításokkal, nem fog semmire menni, ha eközben nem érti meg a rítust, a cselekvésben rejlő tudást, és nem tapasztalja meg a lélekemelő erőt a vallási szertartásokban, vagy akár csak az élet apró rituáléiban, melyek az öltözködéshez, a közös étkezésekhez, az emberi viszonyokhoz kötődnek. És ugyanígy nem jut előre, ha nem alakítja ki magában – legalább minimális szinten – a fizikai és morális tisztaság érzékét, a megkülönböztetés képességét, a határok tudatát és a magasrendű tiszteletét.

Az a világ, amelyben mindez evidencia volt, éppen most porlad el körülöttünk. A hétköznapi élet már kevés támasztékot nyújt egy ilyen törekvés szempontjából. De a könyvek még itt vannak. Hiba lenne, ha nem aknáznánk ki ezt a lehetőséget.

Laki Zoltán

VIJÑĀNA BHAIRAVA. A TUDATOSSÁG KÖZPONTOSÍTÁSÁNAK GYAKORLATA. SZVÁMÍ LAKSHMAN JOO MAGYARÁZATÁVAL

180 oldal (H. n, 2020, Himalájai Jóga Meditáció Közhasznú Egyesület)

Indiában nincs egyetlen *Szentírás*, mint nálunk a kereszténységben, vagy mint az iszlámban a *Szent Korán*. Számos szentírás létezik. Miként mi a *Bibliát*, többségüket Isten által kinyilatkoztatottnak tartják (más-más néven és módon tisztelve Őt). Nem illesztettek annyira eltérőket egybe, amilyen az *Ó-* és az *Újszövetség*, melyek – mint tudjuk – a valóra vált próféciák és a visszautalások ellenére igencsak különbözők. Ebből a szempontból a kereszténység *ab ovo* egyetemességre törekedett. Még sincs szó arról, hogy egyes ind-hindú szent könyvek ne lennének különféle szövegek összeállításai, vagy hogy a hindúk ne tisztelnék a saját – gyakorlati szinten követett – szentírásuktól eltérőket. Nagyon is tisztelik, jobban, mint mi például az apokrif *evangelium*okat. Jól tükrözi e megbecsülést a különböző szentírások klasszifikációs rendszere (lásd alább), valamint az, hogy a *Szent Biblia* esetéhez hasonlóan olykor emberi szerzőjű műveket is a kinyilatkoztatás és a szentírás szintjére emeltek másfajta kanonizációs folyamatok során.

A *Véda*k után a *Bráhmaná*k, az *Áranjaká*k, majd az *Upanisad*ok következtek. Ezeket a szintén szentírásként tisztelt nagy eposzok *(Itihásza)*, a *Puráná*k és a védikus *„szútra-irodalom”* (Schmidt József kifejezése) követte. Végül a *Tantrá*k, más néven *Ágamá*k jöttek létre. Nem feltétlenül időbeli „utánról”, egyértelmű egymásra következésről van szó, mivel bizonyos szent szövegeket csak később írtak le, néhány későbbi típusba sorolt szent könyv korábban keletkezett, egyes *Upanisad*ok némely *Puráná*val egyidőben formálódtak, és a *„szútra-irodalom”* nagyon tág, nem csak védikus lehet.

A jelenleg recenzált könyv a *Tantrá*k egyikét foglalja magában. A *Vidzsnyánabhairava* (Bhairava/Istentudatosság) egy nagyobb szentírás, a *Rudrajámalatantra* (Rudra/Isten Egyesülésének Tantrája Isteni Párjával) része, avagy – utólag összefoglalt – lényegi tartalma. (Vö. 12. és 155. o.) Valószínűleg az utóbbi, de ma már senki nem mondhatja meg biztosan, mivel a *Rudrajámala* egésze elveszett, csupán idézetek és interpretációk formájában ismerjük.

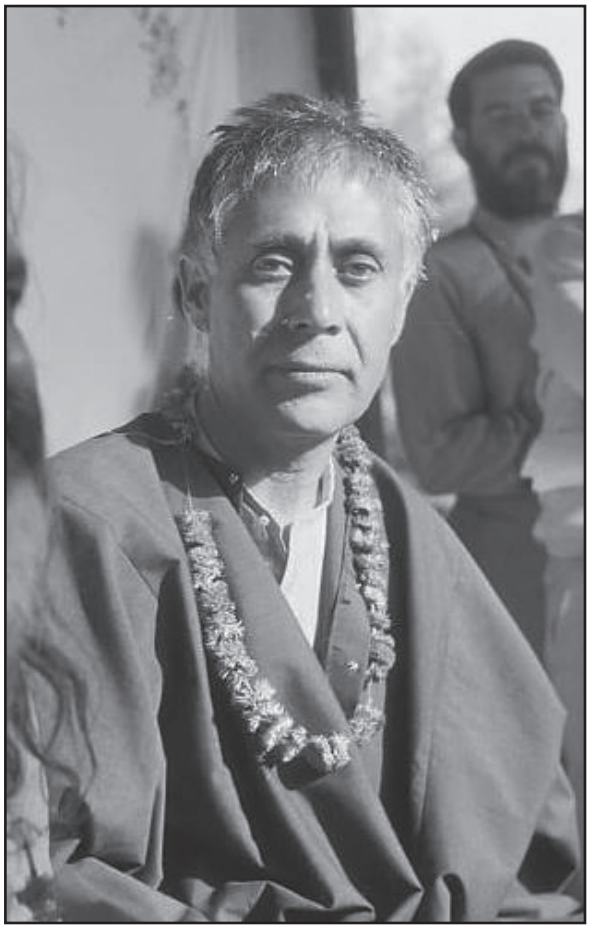
Mindig érdekes annak a vizsgálata, hogy egy nemzet tagjai milyen módon léphetnek az adott

Szvámí Lakshman Joo

nemzet körénél egyetemesebb szellemi igazságok valóságába. Az egyik lehetőség a legfőbb források, a szentírások ismerete. Magyar nyelven eddig – tudomásunk szerint – két *Tantra* jelent meg teljes fordításban: a *Srí Brahma-szanhitá* (Az Istenségre vonatkozó szöveggyűjtemény), Visnu híveinek egyik tantrikus szentirata 1999-ben (Magyar Vaisnava Kéziratszolgálat), valamint Siva követőinek *Vidzsnyánabhairavája* mostanában. (Léteznek még rövid tantrikus idézetek magyarul, és bizonyos szempontból ide sorolható a Terebess kiadásában 2000-ben megjelent *Hathajógapradípiká*.) Az első teljes magyar *Tantra*-fordítás eredetijének keletkezési ideje ismeretlen (a jelen változat 16. századi), a másodiké valószínűleg a 7. század. Az utóbbi esetben Isten megnevezése Bhairava, Siva egyik formája, pontosabban forma feletti „formája". Főként a saivizmus nem-dualista képviselői tisztelték és követték, legelőször talán Kasmír területén. Más szentírásokban, például a *Puránák*ban, Bhairava általában Siva jelzője, vagy egyik aspektusa, itt azonban *az Istenség maga*, forma, istenarculat, vizualizálhatóság és mitológia feletti értelemben. *Maga a feltétlenség*, a feltételek nélküli istentudatosság, Isten tudatossága önmagában.

A kötet Bettina Bäumer osztrák származású indológus angol fordításából közli a szentiratot (163 vers, a kövér betűtípussal szedett, számozott részek), a szanszkrit eredeti latin betűs átírásával együtt. Bäumer fordítása szép, és többnyire pontos. A kiadvány terjedelmesebb része, mint a második alcím jelzi, Lakshman Joo *szvámí* (Rádzsánaka Laksmana/Lakshman Raina, 1907–1991) élőszóban elhangzott magyarázatait tartalmazza. Nem világos, hogy pontosan mikor és milyen nyelven hangzottak el (kasmíri, hindi, angol, esetleg mindhárom), de ez nem a magyar fordítás, hanem az angol kiadás hiányossága. (Vö. 10–11. és 15–16. o.)

Szvámí Lakshman Joo (1907–1991)

Ami a szentírásból mindenekelőtt kitűnik, hogy gyakran közvetlenül a Feltételnélkülire, az Abszolútumra irányul, és hogy az e hagyományt követő ember életének legtöbb, ha nem is minden mozzanata ilyen Istenre-irányulás jegyében állt. Ez alól nem volt kivétel a tér tudatosítása (például 21, 60, 76. és 119. vers), a légzés (például 24–27, 55, 64, 67, 154. és 156. vers), a hangok (38–41. vers) és más esztétikai örömforrások (73. vers), az erotikus élvezet (69–70. vers), egy szeretett személlyel való találkozás (71. és 125. vers), az evés és az ivás öröme (72. vers), a test tudatosítása (például 65, 82, 92. és 107. vers), a sötét éjszaka (87–88. vers), sőt a tüsszentés (118. vers) és bármely testrész megszúrásának (93. vers) a tapasztalata sem. Az alcímben olvasható *„központosítás"* főképp az üresség, a közép, a feloldódás, a nemtudás és a rettenet élményeinek átértékelésével, átlényegítésével függ össze (például 43–47, 50, 58, 61, 62, 112, 120, 122. és 127. vers) az említett mindennapi tapasztalatok átalakítása mellett. Mindent egybevetve az Istentudatosságba lépés 112 spirituális módszere, technikája olvasható a könyvben. Jaideva Singh egyenesen *„a jóga 112 típusáról"* beszél egy másik angol fordításban. Kétségtelen, hogy Singh *dhárana*ját eltérően kell értelmezni a klasszikus Patanydzsali-féle jógáétól. (Lásd 19. o.) E szentirat azonban nem annyira 112 *dhárana*ról, jógikus technikáról beszél, hanem 112 útmutatásról *(upadésa)* és módszerről *(jukti)*. (Lásd 139. és 148. vers.)

Nemcsak az ind-hindú szentírások, hanem általában a szentírások nyelve tömör, ami miatt a mai olvasó sokszor úgy érzi, nem kap elégséges, számára kellőképpen részletes útmutatást bennük. Bizonyos, hogy ez az érzés alapvetően a mi hibánk: nem kellő tisztelet és elmélyedés következménye. A tradicionális kommentárok és exegézisek részben ezen érzés kiküszöbölése végett jöttek létre (miközben nem tagadhatjuk,

hogy értetlenségünk döntően a mi hiányosságainkból fakad). Pontosan ezt a problémát segítik megoldani Lakshman Joo *szvámí* magyarázatai is.

Magyar nyelven először a Buddhista Miszszió 1986-os *USZÓ. Tanulmányok az Intézet előadásaihoz* című kissorozatának első kiadványában találkozhattunk egy munkájával, nevének feltüntetése nélkül, amely a „Síva (így!) 112 útja. A középpont" címet viseli. A fordítás egy nyugati hallgatója, Paul Reps *Zen Flesh, Zen Bones* című könyvéből származik, és a *Szvacscshandatantra*, a *Málinívidzsajóttaratantra* valamint a *Vidzsnyánabhairavatantra* száztizenkét, Lakshman Joo által kiválasztott és összeállított aforisztikus részletét tartalmazza. 2005-ben a *Tradíció évkönyv* utolsó kötetében közöltük a *Szvámí* legnépszerűbb könyve, a *Kashmir Shaivism. The Secret Supreme* két fejezetének fordítását, és rövid bemutatást írtunk róla „A kasmíri śaivizmus és Lakṣmaṇjī Raina" címmel. 2006-ban és 2010-ben az *Axis Polaris* folyóirat VII. és IX. száma két további fejezetet közölt magyarul az említett könyvéből. Ezek után jelent meg a szóban forgó kötet.

A neve alatt megjelent kevés mű közül ebből ismerhető meg legjobban a *Szvámí* interpretációs módszere és tanítási stílusa. Például az, hogy milyen figyelmességgel és pontossággal von kifejtéseibe olyan problematikus területeket, mint a szexualitás (77, 79. és 90. o.), melyek intenzíven foglalkoztathatták a nyugati hallgatókat, és amelyeket ő szigorúan szellemi keretek között tartott.

Külön ki kell emelni a magyarázatok talán legfőbb értékét, a non-dualisztikus *saiva* hagyomány három legfontosabb eszközének *(upája)*, módszerének és útjának megvilágítását a köztük lévő különbségek hangsúlyozása révén. Az alsó az ánavópája *(ánava-upája)*, az egyéni eszköz, módszer és út, amelynek körébe a legtöbb ismert és nagyrabecsült vallási-spirituális eszköz és technika tartozik. Ennél magasabb rendű a *sáktópája (sákti-upája)*, a *saktik*us eszköz, módszer és út, amely bensőbb és kevésbé külső feltételekhez kötött eszközök, technikák alkalmazása. A legmagasabb rendű a *sámbhavopája (sámbhava-upája)*, amely Sambhu/Siva/Isten eszközét, módszerét és útját jelenti, annak a spirituális alkalmazását, ahogyan Isten lát, látja önmagát (és a világot). A *Vidzsnyánabhairava* verseinek magyarázatai közben Lakshman Joo mindhárom eszközt, módszert és utat tanítja, megkülönböztetésük pedig elképesztő spirituális fontossággal bír a tekintetben, hogy egyre kevésbé feltételekhez kötött megvalósítási utat járhassunk és gyakoroljunk a Feltételnélküli jegyében.

Ami a filológiát illeti, az eredeti kötet szerkesztői nem ügyeltek arra, hogy jelöljék, mikor fordít valamit a *Szvámí* a szentírásból szó szerint, és mikor ad csupán hozzávetőleges, értelmi „fordítást". Ez hiba, mivel nyelvi dilettantizmus vagy lezserség benyomását kelti, holott nem volt szó ilyenekről e hatalmas szellemi műveltségű és nyelvi tudású *pandita, ácsárja* és *guru* esetében. Általában semmi nem véletlen nála, csak meg kell találnia az olvasónak a lehetséges okokat és szempontjait.

Olykor a kasmíri saivizmus utolsó mesterének nevezik Lakshman Joo-t. Valóban, egyaránt rendelkezett nagy intellektuális és nagy spirituális erőkkel, ráadásul szentéletű volt. Az iménti megjelölés mégis pontatlan. Elsőként azért, mert bár jól ismerte a *saiva* tradíciók teljességét, ő a kasmíri nemkettős saivizmus mestere volt. Kasmírban ismerték és követték az India-szerte elterjedt dualista saivizmust (*saiva sziddhánta* és népies saivizmus) is, így hát a kasmíri saivizmus kifejezés igenlőinek tekintettel kellene lenniük arra, hogy esetében a nem-dualista kasmíri saivizmust hangsúlyozzák (bármennyire érin-

tette is más *saiva* tradíciók megközelítéseit). Másodjára, nem mondhatjuk biztosan, hogy az *„utolsó”* volt, mert a szóban forgó hagyomány a szokásostól eltérő beavatások, leszármazások és meghatalmazások lehetőségeivel is számol. Az iszlám hódítás okozta „törés” és későbbi dominanciája sem tudta végleg és teljesen felszámolni ezt a tradíciót. Korunk egyik vezető indológusa, Alexis Sanderson feltárta és bizonyította a következőket: az a tény, hogy Lakshman Joo már nem végzett *trika* rítusokat és nem kapott szabályos beavatást a nemkettős saivizmus e legfőbb irányzatában, melyet mindenek felett figyelembe vett és képviselt, és hogy közben általános *szmárta* vallási rítusokat gyakorolt a mindennapjaiban, nem perdöntő, semmi roszszat nem jelent és tradicionálisan indokolható. (Lásd Alexis Sanderson: Swami Lakshman Joo és helye a kasmíri śaiva hagyományban. In uő: *Kasmír hagyományai. Két tanulmány.* Gödöllő, 2020, Sursum Kiadó /Sursum Füzetek 3/, 48–51. o.) Sanderson, aki több más nyugati tudós mellett a *Szvámí* hallgatója volt, ezen kívül arra is felhívta a figyelmet – igen finoman és tiszteletteljesen –, hogy már Abhinavagupta és kommentátora, Dzsajaratha között – akiket körülbelül 250 év választott el egymástól – nagy doktrinális eltérések, lényeges felfogásbéli különbségek voltak. (Uo. 38–45. o.) Ha ez így van – márpedig így van –, ügyelnünk kell arra, hogy a nem-dualista kasmíri saivizmus *„utolsó mesterének” Vidzsnyánabhairavá*hoz fűzött magyarázatait sajátosnak tekintsük, melyek nyilvánvalóan nem merítik ki a szentírásban lévő potenciálokat (amit egyébként soha nem állított). Minden messzemenő tisztelet, sőt, követés mellett tekintettel kell tehát lenni az utóbbi megállapításra is, miközben amit csak lehet, megtanulunk ettől a mestertől.

Horváth Róbert

Swami Lakshman Joo
KASMÍRI SAIVIZMUS. LEGFŐBB TITKOK
172 o. (Gödöllő, 2020, Sursum Kiadó)

Az indológia területén az elmúlt hetven év egyik legjelentősebb fejleménye a kasmíri saivizmussal kapcsolatos kutatások felvirágzása. Az 1940-es évek végétől kezdve egyre több nyugati tudós szentelte magát e korábban ismeretlen témakör tanulmányozásának. Ez a trend azóta is tart, sőt erősödik, olyannyira, hogy az európai egyetemeken szinte mester-tanítványi láncolatok jöttek létre, és immár indológusok harmadik generációja folytatja az elődök által megkezdett szövegfeltáró munkát, komoly nyelvi, filozófiai és történeti-kulturális háttértudással felvértezve.

Az érdeklődés nyilvánvalóan e hagyomány lenyűgöző intellektuális szépségének és erejének köszönhető, az inspiráció konkrét forrása azonban az 1991-ben elhunyt Swami Lakshman Joo volt. Jórészt rajta keresztül ismerte meg a kasmíri non-dualista *saiva* tradíció alapszövegeit a kutatók első, úttörő nemzedéke (például Lilian Silburn, André Padoux, Alexis Sanderson, Mark Dyczkowski vagy Bettina Bäumer). Egy másik tanítványa, Jaideva Singh szintén az ő útmutatásait követve fordította angol nyelvre – és tette ezáltal a laikus közvélemény számára is elérhetővé – a hagyomány több fontos művét (*Siva-szútrák*, *Szpanda-kárikák*, *Vidzsnyánabhairavatantra*, *Parátrísikávivarana*, *Pratjabhidzsnyáhridajam*). Megint más vonalon az ő szóbeli tanításainak és szellemi örökségének megőrzésére jött létre a John Hughes vezette, amerikai székhelyű *Universal Shaiva Fellowship*, amely *Lakshmanjoo Academy* néven ma is működik.

Swami Lakshman Joo nem írt önálló műveket (egy-egy rövid hindi és szanszkrit nyelvű értekezést, valamint egy Ramana Maharsi